

‘De wind, die eigenlijk alleen zo nu en dan maar eens komt neergestreken, voortdurend komende van en onderweg naar elders, maar nooit constant op één plaats bezig, draagt vlaagsgewijs nu eens verkwikkende, dan weer onverkwikkende geuren aan, en soms een wolk vlinders of libellen, maar ook wel soms een zwerm zwarte vogels, – en is hij weer voorbij, dan blijft nog geruime tijd alles in de tuin, wat maar bewegen kan en door hem is aangeraakt, in beweging.’

Deze mysterieuze volzin vind ik terug in een aantekenboekje van meer dan tien jaar geleden. Ik heb hem nooit in enige tekst kunnen gebruiken, maar na al die jaren zet ik hem hier maar neer. Ik weet nu dat deze zin een metafoor is:

hij zou in een rouwadvertentie of in een doodsbrief kunnen staan.

‘De wind’, dat is: iemands leven.

‘Niets bestaat dat niet iets anders aanraakt.’

Het land ligt al weken in mist gehuld, op sommige plaatsen stapelt hij zich op tot een kasteel- of kathedraalachtig bouwwerk, er valt een nauwelijks waarneembare vochtigheid. Niets beweegt, alleen de mist: – we zijn in een periode van grijze rouw, we zijn halverwege de winter, eind januari, begin februari 1981.

In deze periode stierf opeens mijn moeder.

Ze had best nog tien jaar kunnen leven, ze zou ook tien jaar geleden al kunnen zijn gestorven.

Men vond haar in de vroege ochtend van dinsdag 27 januari dood op de vloer van het appartement in het bejaardentehuis dat ze de laatste tijd bewoonde.

Ik zou het adres waar ze woonde niet weten te vinden, ik weet ook niet hoe ze woonde, – ik kan mij niet herinneren hoe lang het geleden is dat ik haar voor het laatst heb gezien.

Ze moet van ‘de bank’ zijn afgerold, – ze lag voor die bank op ‘het vloerkleed’, maar ik ken haar interieur niet. Ze bezat klaarblijkelijk een bank. En een vloerkleed.

Toen men haar vond was ze al ‘koud’ en ‘paars’, – het is waarschijnlijk dat ze in de avond van de zesen-twintigste januari is overleden. Uit het feit dat het televisietoestel in haar appartement uit was, heeft men afgeleid dat haar dood moet zijn ingetreden ofwel vóór de aanvang der programma’s, danwel na afloop der programma’s.

Men heeft de hele nacht het licht in haar appartement zien branden, maar daaraan geen speciale aandacht geschonken.

Ze lag op de vloer met een boterham in haar hand en met een hap daarvan in haar mond. Op die boterham zat kaas. Het gegeven van deze boterham lekte uit doordat een van de jonge verpleegsters van het bejaardentehuis het zich op een van de dagen na de dood van mijn moeder per ongeluk liet ontvallen. Zij heeft voor haar loslippigheid van de tehuisdirectie een reprimande ontvangen: zij had dat van die boterham niet mogen vertellen want ‘de familie’ zou allicht denken dat het tehuis haar bewoners niet genoeg te eten verstreekte en mevrouw Brouwers van ontbering was gestorven.

Bijtend in een boterham met kaas is mijn moeder dus gestorven, zo kan het voor de geschiedenis worden geboekstaafd, – terwijl niet meer kan worden geboekstaafd of het een witte of een bruine boterham was, en of het oude kaas was, of jonge, of belegen, of komijne–.

‘Ze stierf eenzaam.’

Mijn moeder heeft haar man zeventien jaar overleefd. Diens portret stond op haar televisietoestel, dat weet ik uit een van de vorige huizen die ze heeft bewoond en waar ik haar nog wel eens heb bezocht. Ze heeft ook haar oudste zoon overleefd, die enige winters geleden ergens in de Verenigde Staten met een vliegtuig is neergestort.

Alles wat nog bij het Brouwersdom plaatsvindt, is, dat er gestorven wordt. Het getij verloopt, de dood is om het huis, – voor de zoveelste keer: laat ik mij toch haasten.

(Heel soms in de loop van de laatste jaren belde mijn moeder mij op, maar zei ze, zodra ik mijn naam had genoemd: ‘Neemt u mij niet kwalijk, ik ben verkeerd verbonden.’ Ik herkende haar stem aan de klank ervan en aan het Indische accent waarmee ze sprak, er zijn miljoenen moeders op de wereld en maar één ervan is de mijne. Voordat ik iets had kunnen terugzeggen verbrak zij de verbinding, en ik liet het erbij: – ik had de stem gehoord van een moeder die verkeerd was verbonden met haar zoon.)

(‘Kwaak kwaak!’)

Ik vernam het bericht van haar dood telefonisch, om plusminus half negen in de ochtend: het telefoongerinkel scheurde mij weg uit een mistig of schemerig stadje waar ik liep, zes à zeven jaar jonger dan ik nu ben, er was een geliefde bij mij die zei: Het stalletje van Bethlehem, Het huisje van Nazareth... – er rinkelde een belletje, dat was de telefoon.

Ik stond naakt en huiverend aan het grote huiskamer-raam met de hoorn aan mijn oor, hand aan mijn geslacht. (Die geliefde heette Liza.) De mist stond tegen het raam, maar ik ken het uitzicht uit mijn raam zo goed dat ik, alsof er geen mist was, mijn ogen vestigde op de plaats in de verte waar de bossen beginnen. In gedachten was ik in die bossen: ik zag mezelf daar aan een water staan.

Ik dacht: wat was er gisteren op de televisie te zien waarvan mijn moeder misschien nog net kan hebben zitten genieten?

Zij leed aan de ziekte van Parkinson: – als ze naar de televisie zat te kijken beefden haar hoofd en haar handen, haar mond viel open en haar tong kwam voor haar kin te hangen. ‘Dat was heel zielig om te zien.’ Ik heb het nooit gezien, want ik wilde het niet zien.

Verder dacht ik niets, – wat niet hetzelfde is als: verder dacht ik er niet aan. Beter is, te schrijven: ik *voelde* niets.

Ik ben niet in mijn auto gesprongen om naar mijn dode moeder toe te rijden. Zo laf wilde ik niet zijn, nadat ik de laatste jaren ook nooit naar haar toe ben gereden terwijl ze nog leefde.

Bij haar crematie, een paar dagen later, ben ik evenmin aanwezig geweest.

Opgebaard in een kist in de kelder van het bejaardentehuis had mijn moeder haar ‘mooiste jurk’ aan. Dat was, zo heb ik mij nauwkeurig laten beschrijven, een jurk in blauwe en zachtlila tinten, met hier en daar wat beige erdoorheen, niet zozeer gebloemd, maar wolkachtig van motief.

Zij had in die kist ‘haar bril’ op, – waarbij ik mij niets kon voorstellen, ik wist niet dat mijn moeder een bril droeg.

Het ‘paars’ was geleidelijk aan van haar gezicht weggetrokken, iedere dag leek ze ook ‘mooier’ te worden, en zelfs ‘jonger’, ze lag er bij ‘of ze sliep’.

Zij lag daar ‘rustig’, haar handen op haar borst gevouwen.

Sommige leden van de familie vonden dat er een rozenkrans tussen haar vingers moest worden gevlochten, andere vonden van niet.

In de loop van de dagen tussen de dood en de crematie van mijn moeder heb ik in al mijn boekenkasten gezocht naar een boekje waarvan ik toen nog zeker wist dat ik het bezat, maar dat ik niet meer blijk te bezitten. Te vaak verhuisd en daarbij boeken kwijtgeraakt, gaandeweg te cynisch geworden en mijn liefde voor boeken verloren, te vaak te veel dingen uit mijn verleden verbrand zogenaamd uit onsentimentaliteit, zogenaamd uit afschuw voor dat verleden.

Dat boekje is *Daantje gaat op reis*, geschreven door Leonard Roggeveen. ‘Stap-stap-stap. Daar gaat Daantje...’

Ik wenste mijn moeder te gedenken in het beste dat ze mij heeft meegegeven: – mijn moeder heeft mij, uit dat boekje, uit dat alsnog verloren gegane vooroorlogse exemplaar, dat was bevlekt, besproet, verkreukeld en gescheurd, leren lezen. In Indië, in het Jappenkamp, begin van de jaren veertig. Ik kreeg het boekje op mijn vijfde verjaardag.

Gezeten aan mijn schrijftafel had ik, op het moment dat mijn moeder tweehonderd kilometer verderop in de vuuroven verdween, te harer ere, hardop uit dat boekje willen voorlezen, om haar daarmee mijn hommage te brengen, zoals ik het goed dacht te doen.

Dat mijn moeder haar leven lang zo moedig is geweest, zei iedereen, staande bij haar kist. Haar niet te verwoesten optimisme, haar vrolijkheid, dat ze altijd lachte.

Van mij zal dit alles niet kunnen worden gezegd. Ik ben niet optimistisch, ik ben ook niet vrolijk, en wil ik lachen zoals (dat is waar) mijn moeder altijd lachte moet er wel iets èrg leuks gebeuren of worden opgemerkt. Ik lijk wat dat betreft niet op haar, – en zo moedig als zij was, ben ik ook niet, ik ben integendeel eigenlijk nogal bang, sterker: bij tijd en wijle ben ik halfkrankzinnig van angst (om *onbestemde* dingen die mij *opeens* ‘bedreigen’). Soms is mijn angst zo erg dat het mij voorkomt dat mijn gezicht op een papperige manier vloeibaar is geworden en bezig is in klodders van mij af te druipen, – na de angstaanval is het of ik een ander gezicht heb gekregen en ik mijn eigen vertrouwde spiegelbeeld niet zal herkennen.

De angst- en emotiedempers die ik tot mij neem

dragen poëtische namen, bij voorbeeld ‘Seresta Forte’. De farmaceutische industrie heeft het zo geregeld, dat tot de bijverschijnselen van deze soort anti-psychotica behoort, dat de consument ervan, nadat de pil is uitgewerkt, wordt bezocht door nieuwe angsten, die worden veroorzaakt door het middel zelf. Zo raakt men aan zijn angst verslaafd, – zo blijft men binnen de grauwe doolhof.

Laat ons bidden.

Met de hoorn aan mijn oor, hand aan mijn geslacht, dacht ik: ik hoor dat mijn moeder dood is terwijl ik precies zo naakt ben als toen ik bijna eenveertig jaar geleden uit die moeder werd geboren. Volgens literaire maatstaven is dit kitsch, maar ik dacht het.

Ik begon onmiddellijk over mijn hele lichaam te beven, – niet van kou. Ook niet van ontroering of verdriet, er zijn gestorvenen in mijn leven van wie ik méér heb gehouden dan van mijn moeder. Ook levenden zijn er nog in mijn leven van wie ik méér houd dan ik ten slotte van mijn moeder heb gehouden. Wat mij had overvallen was: *angst*.

Ik ging op de bank zitten die bij de telefoon aan het raam staat en strekte mijn hand uit naar het plastic pillenkokertje, naast de telefoon, op de vensterbank.

Van ‘Seresta Forte’ gaat het beven over en de angst verdwijnt voor enige tijd. ‘Dit geneesmiddel kan de rijvaardigheid beïnvloeden.’ Men wordt door zo’n